

(ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ)

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ

Аб'ект аўтарскага права

УДК [821.161.3.09-3 + 821.162.1.09-3]“18/19”

БАХАНОВІЧ

Наталля Леанідаўна

**КАНЦЭПЦЫЯ АСОБЫ Ў БЕЛАРУСКАЙ І ПОЛЬСКАЙ ПРОЗЕ
МАЛЫХ ЖАНРАЎ НА ПАМЕЖЖЫ XIX–XX СТСТ.**

Аўтарэферат дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
кандыдата філалагічных навук
па спецыяльнасцях 10.01.01 – беларуская літаратура
10.01.03 – літаратура народаў краін замежжа (польская)

МІНСК, 2023

Работа выканана ў філіяле
“Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы”
ДНУ “Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры
Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі”

Навуковы кіраўнік: **Максімовіч Валерый Аляксандравіч**,
доктар філалагічных навук, прафесар,
загадчык аддзела філасофіі літаратуры і
эстэтыкі ДНУ “Інстытут філасофіі НАН
Беларусі”

Афіцыйныя апаненты: **Хмяльніцкі Мікалай Мікалаевіч**,
доктар філалагічных навук, дацэнт,
загадчык кафедры кітайскай філалогіі
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

Брусевіч Анатоль Аляксандравіч,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
дацэнт кафедры беларускай філалогіі
УА “Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Янкі Купалы”

Апаніруючая арганізацыя: УА “Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка”

Абарона адбудзецца 1 снежня 2023 г. у 14.30 на пасяджэнні савета па абароне дысертацый Д 02.01.12 пры Беларускім дзяржаўным універсітэце (220030, г. Мінск, вул. К. Маркса, 31, філалагічны факультэт, аўд. 62); e-mail вучонага сакратара: tsidorova1980@mail.ru; тэл. вучонага сакратара: 8 (017) 209-55-58.

3 дысертацыяй можна азнаёміцца ў Фундаментальнай бібліятэцы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Аўтарэферат разасланы 25 кастрычніка 2023 г.

Вучоны сакратар
савета па абароне дысертацый

Т.П. Сідарава

УВОДЗІНЫ

Замацаванне чалавека ў цэнтры філасофска-светапогляднай парадыгмы робіць мяжу XIX–XX стст. часам карэнных змен у традыцыйнай карціне свету беларусаў – насельнікаў Вялікага Княства Літоўскага, Рэчы Паспалітай, Расійскай імперыі. Пераўтварэнне духоўнага аблічча людзей за кошт навукова-тэхнічнага развіцця, сацыяльна-палітычных рухаў і ўзмацнення вагі адукацыі і культуры прадвызначыла станаўленне беларусаў як супольнасці новай эпохі. Гуманітарныя дысцыпліны ўздзейнічаюць на аблічча грамадства, і літаратуразнаўчы погляд з сучаснасці на той перыяд праз прызму канцэпцыі асобы будзе садзейнічаць паглыбленню ведаў пра этнакультурнае самаўсведамленне беларусаў.

Актуальнасць выбару беларуска-польскага літаратуразнаўчага вектару для ажыццяўлення кампаратыўнага аналізу мастацкай прозы мяжы XIX–XX стст. абумоўлены як трываласцю геаграфічных і гістарычных сувязей славянскіх народаў ад Сярэднявечча да сённяшняга часу, так і значным уплывам суседніх літаратур на айчынную ў пачатку мінулага стагоддзя. Зварот да прозы малых жанраў у даследаванні перыяду, калі ў польскім мастацтве слова ўпэўненыя пазіцыі займалі і формы рамана, выкліканы не толькі яе прыцягальнасцю для аўтараў з Беларусі. Невялікія творы апэратыўна фіксуюць бягучыя змены ў паводзінах і мысленні чалавека, таму разгляд канцэпцыі асобы на матэрыяле гэтага жанравага пласта дазваляе выявіць зрухі ў жыцці, якія прадвызначылі ці маглі б прадвызначыць шляхі культурнага развіцця беларусаў і палякаў у XX, XXI стст.

АГУЛЬНАЯ ХАРАКТАРЫСТЫКА РАБОТЫ

Сувязь работы з буйнымі навуковымі праграмамі, тэмамі

Дысертацыя непасрэдна звязана з распрацоўкай і выкананнем планавых навуковых тэм аддзела ўзаемасувязей літаратур філіяла “Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы” ДНУ “Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі” – “Беларуская і еўрапейскія літаратуры ў агульнай прасторы маральных каштоўнасцей” (2006–2010 гг., № д/р 20072154), “Нацыянальныя тыпы ментальнасці ў беларускай і еўрапейскіх літаратурах: ідэйна-эстэтычная спецыфіка, стылявая эвалюцыя, перакладчыцкая інтэрпрэтацыя” (2011–2015 гг., № д/р 20110553), “Беларуска-еўрапейскія літаратурныя ўзаемасувязі і імагалогія: міфы, стэрэатыпы, рэальнасць” (2016–2020 гг., № д/р 20160228), “Беларуская літаратура ў сістэме

еўрапейскага мастацка-стылявога дыскурсу: кантакты, тыпалогія, спецыфіка” (2021–2025 гг., № д/р 20210963).

Мэта і задачы даследавання

Мэта даследавання – шматаспектны параўнальны аналіз прысутных у беларускай і польскай прозе малых жанраў на мяжы XIX–XX стст. уяўленняў пра асобу ў яе стаўленні да сваіх светапоглядных вытокаў і асэнсаванні духоўных каштоўнасцей, далучанасці да грамадска-культурных працэсаў і творчай рэалізацыі.

Дасягненне мэты прадугледжвае вырашэнне наступных *задач*:

– ахарактарызаваць канцэпцыю асобы як сукупнасць уяўленняў пра чалавека ў беларускай і польскай сацыякультурнай прасторы мяжы XIX–XX ст. і як катэгорыю ў літаратуразнаўстве;

– разгледзець сямейна-родавую самаідэнтыфікацыю герояў у перыяд змены сацыяльна-гістарычных парадыгмаў на матэрыяле беларускіх і польскіх навел і апавяданняў;

– выявіць значэнне рэлігіі ў сістэме каштоўнасцей асобы ў кантэксце светапоглядных пошукаў памежка стагоддзяў у беларускай і польскай прозе малых жанраў;

– асэнсаваць разуменне героямі гістарычнага лёсу свайго народа і ролі мовы ў аспекце нацыябудаўнічых рухаў на аснове беларускіх і польскіх мініяцюр і апавяданняў канца XIX – пачатку XX ст.;

– вызначыць агульнае і адметнае ў вобразе чалавека творчага занятку ў беларускай і польскай малой прозе мяжы стагоддзяў з улікам сацыякультурных працэсаў.

Аб’ект і прадмет даследавання

Аб’ектам даследавання выступае беларуская і польская проза малых жанраў на памежжы XIX–XX стст.: мастацкія творы М. Багдановіча, З. Бядулі, У. Галубка, Ц. Гартнага, А. Гаруна, М. Гарэцкага, Я. Коласа, В. Ластоўскага, С. Палуяна, Цёткі і інш.; Э. Ажэшка, Е. Жулаўскага, С. Жэрмскага, Г. Запольскай, М. Канапніцкай, У. Оркана, Б. Пруса, К. Пшэрвы-Тэтмаера, У. Рэйманта, Г. Сянкевіча і інш.

Прадмет даследавання – мастацкая канцэпцыя асобы як сістэма распаўсюджаных уяўленняў пра чалавека ў беларускай і польскай прозе малых жанраў канца XIX – пачатку XX ст.

Метадалогія і метады даследавання

Выкарыстоўваецца параўнальны метады, які дазваляе суаднесці ўяўленні пра чалавека ў беларускай і польскай літаратурах. З дапамогай культурна-гістарычнага – прасочваецца ўзаемасувязь адлюстраваных у мастацтве слова поглядаў з тагачаснымі рэаліямі. Зварот да элементаў кантэкстуальнага,

герменеўтычнага, біяграфічнага метадаў дазваляе больш поўна інтэрпрэтаваць канцэпцыю асобы і спецыфіку яе ўвасаблення ў канкрэтных творах.

Навуковая навізна даследавання

Вылучаны гістарычныя, грамадскія і культурныя перадумовы ўяўленняў пра чалавека ў беларускім і польскім мастацтве слова памежжа XIX–XX стст.; сістэматызаваны і ўзбагачаны веды пра рух прозы малых жанраў да рознабаковага ўвасаблення героя; абагульнены досвед разгляду канцэпты асобы ў літаратуразнаўстве ад часоў узнікнення гэтай катэгорыі, прапанаваны яе азначэнне і спосаб даследавання. У навуковы ўжытак уведзены шэраг твораў суседняй літаратуры, што дазволіла больш поўна ўбачыць панараму развіцця айчыннай. Канцэпцыя асобы ў беларускай і польскай прозе малых жанраў мяжы XIX–XX стст. ахарактарызавана як сукупнасць уяўленняў пра чалавека ў яго ўзаемадзеянні з традыцыяй – родам і верай, нацыябудаўнічымі і культуратворчымі працэсамі. Паглыблены веды пра гістарычныя рэаліі жыцця чалавека і грамадства за кошт выяўлення таго, што пры падобных, хоць і не ідэнтычных умовах у мастацтве слова абодвух народаў праяўляецца выразна ці з некаторымі адрозненнямі або ў адным – становіцца тэндэнцыяй, а ў другім – адсутнічае ці застаецца ў зародку: 1) вобразы пазбаўленых унутранай цэласнасці інтэлігента ў першым пакаленні ў айчыннай літаратуры і жыхара падзеленай на часткі краіны – у суседняй, 2) кансерватыўнасць у рэлігійных пытаннях і высокія патрабаванні да асобы – у беларускай, у польскай – як ідэалізацыя святароў, так і бунт супраць Бога, 3) ідэя прадвызначанасці вяртання дзяржавы і асэнсаваны зварот да роднай мовы: з апорай на знакавыя тэксты культуры – у суседзяў і арыентацыяй на стварэнне беларускамоўнага мастацтва – у айчынным дыскурсе, 4) аднолькавыя вобразы адоранага дзіцяці і няўдалага літаратара, але пры гэтым арыентацыя ў прафесійным станаўленні творчай асобы на асваенне права на ўласны занятак – у беларускай, у польскай – на магчымасць заробку.

Палажэнні, якія выносяцца на абарону

1. Працяглае суіснаванне дзвюх літаратур у адным культурным полі прадвызначыла падобныя ўплывы на ўяўленні пра чалавека на мяжы XIX–XX стст. Пад уздзеяннем агульнаеўрапейскіх настрояў у мастацкай прасторы фігуруюць пазітывісцкая і мадэрнісцкая канцэпцыі асобы, якія праяўляюцца ў розны час і з рознай інтэнсіўнасцю. Агульныя тэндэнцыі развіцця ў беларускай і польскай прозе малых жанраў сведчаць пра ўзмацненне цікавасці да героя і яго ўнутранага жыцця. У літаратуразнаўстве канцэпцыя асобы мае значнасць, таму што дазваляе задзейнічаць вялікі навуковы інструментарый з мэтай ажыццяўлення цэласнага даследавання мастацкага вобраза чалавека. Агульналітаратурны аспект разгляду прадугледжвае адмаўленне ад пошуку

ідэалу, канцэнтрацыю на аўтарскай пазіцыі, прыманне пад увагу ўвасобленага і патэнцыяльнага, улік не толькі сучасных, але і тагачасных крытэрыяў ацэнкі.

2. У выніку маштабных сацыякультурных і дзяржаўна-палітычных пераўтварэнняў на памежжы стагоддзяў важным складнікам канцэпцыі асобы ў прозе малых жанраў выступае сямейна-родавая самаідэнтыфікацыя герояў. Беларуская літаратура, задзейнічаючы ініцыяцыйны змест, сцвярджае значнасць вытокаў у духоўным фарміраванні чалавека (М. Гарэцкі), хоць далёка не ўсе героі абіраюць пазітыўны сцэнарый станаўлення (З. Бядуля, У. Галубок). Польская літаратура закранае шырэйшы сюжэтна-тэматычны спектр узаемадзеяння асобы з сям'ёй і яе гісторыяй: у ім дамінуюць канфлікты прадстаўнікоў розных пакаленняў з-за несупадзення ў каштоўнасных арыенцірах – поглядах на пытанні стасункаў з каланізатарамі (Э. Ажэшка, Г. Сянкевіч) і ідэйна-палітычных перакананнях (С. Жэромскі, Г. Запольская).

3. Стаўленне да інстытута царквы і пошукі героямі сувязі з вышэйшым пачаткам быцця – важны элемент канцэпцыі асобы ў перыяд светапоглядных змен канца XIX – пачатку XX ст. Пісьменнікі разважаюць пра ўстойлівасць новых жыццёвых прынцыпаў і мэтазгоднасць служэння Богу ў храме ці кляштары (М. Гарэцкі, С. Жэромскі, Б. Прус). Роздумы над патрэбай чалавека ў абнаўленні рэлігійных уяўленняў у кожнай з літаратур атрымоўваюць адметную рэалізацыю: польскія героі паказваюць адначасова і традыцыйны (К. Пшэрва-Тэтмаер), і альтэрнатыўны (У. Рэймант) шляхі спасціжэння Бога, а беларускія – усведамляюць неабходнасць ажыццяўлення вялікай духоўнай работы па самаўдасканаленні (З. Бядуля, М. Гарэцкі). Для суседзяў значная праблема канфесійнага гвалту (С. Жэромскі), у той час як айчынная проза сведчыць пра ўсталяванне асобай сувязі са Стваральнікам праз зліццё з эстэтыкай наваколя (Я. Колас).

4. Канцэпцыя асобы адлюстроўвае ўскладненне ўяўленняў чалавека мяжы стагоддзяў пра прыналежнасць да калектыву: проза малых жанраў паказвае асэнсаванне героямі права на афіцыйнае замацаванне рэальных межаў радзімы, самастойнае гаспадаранне ў ёй і легітымізацыю спрадвечнага сродку зносінаў. Прысутная ў жанры мініяцюры цыклічная мадэль светабудовы запэўнівае ў наканаванасці змен, але вобраз асобы ў творах размыты: гістарычная роля чалавека нівелюецца на карысць знешніх фактараў (Я. Колас, С. Палуян, У. Рэймант, К. Пшэрва-Тэтмаер). Суседзі акцэнтуюць чаканне спрыяльнага моманту для пераўтварэнняў, айчыныя аўтары – яшчэ і патрэбу ўсведамлення сябе як нацыі (В. Ластоўскі). Героі асэнсоўваюць уплывовасць моўнага дыскурсу ў калектывным жыцці: польскія – пакутуючы ад знешняга ўціску (М. Канапніцкая, У. Рэймант, Г. Сянкевіч), а беларускія – сцвярджаючы значнасць і паўнаўдаснаванасць сваёй гаворкі (А. Гарун, М. Гарэцкі, Цётка). Не

меншую вагу мовы паказвае экзістэнцыйны досвед асобы за мяжой: ідэнтыфікацыйную функцыю для палякаў выконваюць знакавыя для культуры тэксты (М. Канапніцкая, Г. Сянкевіч), для беларусаў – самі гукі роднага слова (А. Гарун, М. Гарэцкі).

5. На хвалі мадэрнага ўздыму ў беларускай і польскай сацыякультурнай прасторы памежжа XIX–XX стст. творчыя працэсы становяцца не менш значнымі за сацыяльныя і кладуцца ў аснову нацыя- і дзяржавабудаўніцтва. Канцэпцыя асобы ў беларускай і польскай прозе малых жанраў прадстаўлена вобразам адоранага дзіцяці з вёскі (З. Бядуля, М. Гарэцкі, Б. Прус, Г. Сянкевіч). Яно вылучаецца з кансерватыўнага, матэрыяльна арыентаванага асяроддзя, не знаходзіць у ім падтрымкі, таму нярэдка мае трагічны лёс. Падобныя ў літаратурах і тыпы народнага выканаўцы, непаспяховага дылетанта, творцы ў супрацьстаянні ментальна далёкаму ад яго мяшчанскаму колу рэцыпіентаў (М. Багдановіч, М. Гарэцкі, Г. Запольская, Б. Прус, У. Рэймант). Нацыянальныя адрозненні ў інтэрпрэтацыі відавочныя на прыкладзе ўнутрыасобных канфліктаў: польскія героі ўсведамляюць сябе прадстаўнікамі самастойнай прафесіі і рэфлексуюць над ёй у каштоўнасным, тэхнічным і асабліва фінансавым аспектах (Е. Жулаўскі, К. Пшэрва-Тэтмаер), а беларускія – асвойваюць права вывесці ўласную дзейнасць за межы спадарожнага занятку (М. Багдановіч, З. Бядуля) і сцвердзіць эстэтычны складнік жыцця (Ц. Гартны, Ядвігін Ш.)

Асабісты ўклад саіскальніка

Дысертацыя ўяўляе сабой самастойнае даследаванне, у якім упершыню праводзіцца сістэмны параўнальны аналіз канцэпцыі асобы на матэрыяле беларускай і польскай прозы малых жанраў на мяжы XIX–XX стст. Артыкулы, у якіх апублікаваны вынікі, таксама напісаны без суаўтараў.

Апрабаваныя вынікі дысертацыі

Прамежкавыя і выніковыя палажэнні даследавання былі прадстаўлены на 26 рэспубліканскіх і міжнародных (у тым ліку 7 замежных) навуковых канферэнцыях: VI Танкаўскіх чытаннях “Ёсць адна Песня песняў – пра Радзіму...” (Мінск, 25–26 кастр. 2007 г.); Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі “Ідзі. Пошукі. Рашэнні” (Мінск, 28 сак. 2008 г.); X Міжнароднай навукова-метадычнай канферэнцыі “Праблемы славянскай культуры і цывілізацыі” (Усурыйск, 22 мая 2008 г.); XVI Міжнароднай канферэнцыі студэнтаў, аспірантаў і маладых навукоўцаў “Ламаносаў” (Масква, 13–17 крас. 2009 г.); Рэспубліканскай навукова-тэарэтычнай канферэнцыі “Выяўленча-мастацкія, арганізацыйныя і ідэалагічныя праблемы сучаснай беларускай літаратуры ў яе сувязях з грамадскімі практыкамі” (Мінск, 19–20 мая 2009 г.); XVIII Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Мова і культура” (Кіеў, 22–26 мая

2009 г.); Юбілейнай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 40-годдзю Гомельскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Ф. Скарыны (Гомель, 11 чэрв. 2009 г.); XVI Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Шлях да ўзаемнасці” (Беласток, 25–26 верас. 2009 г.); Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі “Творчасць I. Навуменкі: славянскі, еўрапейскі, сусветны кантэкст” (Мінск, 16 лют. 2010 г.); XVII Міжнароднай канферэнцыі студэнтаў, аспірантаў і маладых навукоўцаў “Ламаносаў” (Масква, 12–15 крас. 2010 г.); Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі “Творчасць М. Багдановіча ў кантэксце сусветнай літаратуры” (Мінск, 25–26 ліст. 2011 г.); Літаратурных чытаннях “Іх думкі лунаюць яшчэ над Нясвіжам” (Нясвіж, 15 ліст. 2012 г.); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Імператывы творчасці і гармоніі ў праектаванні чалавекамерных сістэм” (Мінск, 15–16 ліст. 2012 г.); Трэціх навуковых чытаннях імя акадэміка Я.Д. Ісаевіча (Львоў, 7–8 сак. 2013 г.); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства” (Мінск, 3–4 сак. 2016 г.); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Філасофскія веды і выклікі цывілізацыйнага развіцця” (Мінск, 21–22 крас. 2016 г.); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “X Танкаўскія чытанні” (Мінск, 16 вер. 2016 г.); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Беларуска-польскія культурна-моўныя ўзаемаадносіны: ад гісторыі да сучаснасці” (Варшава, 5–6 кастр. 2016 г.); Міжнародных навуковых чытаннях “Рэгіянальнае, нацыянальнае і агульначалавечае ў славянскіх літаратурах” (Гомель, 6–7 кастр. 2017 г.); Навуковых “Капыльскіх чытаннях” (Капыль, 20 кастр. 2017 г.); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Беларуская гістарычная літаратура: жанры, характары, праблемы” (Мінск, 22–23 сак. 2018 г.); Міжнародных Кірыла-Мяфодзіеўскіх чытаннях “Спадчына святых Кірыла і Мяфодзія ў сусветнай духоўнай культуры” (Мінск, 30–31 мая 2019 г.); III Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі “Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце” (Віцебск, 20–21 ліст. 2019 г.); XXXIV Навуковай канферэнцыі “Каласавіны” (Мінск, 2 кастр. 2020 г.); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Беларуская літаратура і літаратуразнаўства: канцэпцыі, напрамкі, навуковыя школы” (Мінск, 1–2 крас. 2021 г.); Міжнароднай навуковай канферэнцыі “Беларуская літаратура на сучасным этапе: аўтар, герой, чытач” (Мінск, 21–22 снеж. 2022 г.).

Апублікаванасць вынікаў дысертацыі

Асноўныя вынікі даследавання па тэме дысертацыі адлюстраваны ў 38 публікацыях, сярод якіх 13 артыкулаў – у рэцэнзаваных часопісах (8,7 аўт. арк.), 5 артыкулаў – у навуковых зборніках (2,5 аўт. арк.), 20 – у матэрыялах канферэнцый (6,2 аўт. арк.) Агульны аб’ём апублікаваных тэкстаў складае 17,4 аўт. арк.

Структура і аб'ём дысертацыі

Даследаванне складаецца з уводзінаў, агульнай характарыстыкі работы, чатырох раздзелаў, заключэння, бібліяграфічнага спіса, дадатку. Агульны аб'ём дысертацыі складае 159 старонак: асноўны тэкст – 115, бібліяграфічны спіс – 34 (418 пазіцый, з якіх 380 – спіс выкарыстаных крыніц, 38 – спіс публікацый дысертанта), дадатка – 10.

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ САІСКАЛЬНІКА ВУЧОНАЙ СТУПЕНІ

Артыкулы ў рэцэнзаваных выданнях

1–А. Бахановіч, Н.Л. Асоба ў пераходным перыядзе: сімвалічнае прачытанне прозы “малога жанру” / Н.Л. Бахановіч // Вестн. Мин. гос. лингвист. ун-та. Сер. 1, Филология. – 2008. – № 5. – С. 190–197.

2–А. Бахановіч, Н.Л. Літаратуразнаўчае даследаванне асобы: метадалагічны і аксіялагічны аспекты / Н.Л. Бахановіч // Весн. Мазыр. дзярж. пед. ун-та. – 2008. – № 4. – С. 48–52.

3–А. Бахановіч, Н.Л. Трагедыя талента і дылетанта: творчая асоба ў пачатку XX стагоддзя / Н.Л. Бахановіч // Acta Albaruthenica. – Т. 8: Polsko-białoruskie związki literackie, językowe i historyczne-kulturalne / Kat. Białorusistyki Uniw. Warszawskiego; red. nauk.: M. Timoszuk, M. Chaustowicz. – Warszawa, 2008. – S. 8–16.

4–А. Бахановіч, Н.Л. Асоба ў цыклічнай мадэлі нацыянальнага быцця: на матэрыяле твораў беларускай і польскай літаратур пачатку XX ст. / Н.Л. Бахановіч // Род. слова. – 2009. – № 5. – С. 28–31.

5–А. Баханович, Н.Л. Творчество и эстетическое на рубеже XIX–XX ст.: художественно-философский экскурс / Н.Л. Баханович // Мова і культура / Київ. нац. ун-т, Вид. дом Д. Бурого. – Вип. 12. – Т. 2; редкол.: Д. Бурого (гол. ред.) [і інш.]. – Київ, 2009. – С. 260–266.

6–А. Бахановіч, Н.Л. Канцэпцыя творчай асобы ў лірычнай прозе Змітрака Бядулі / Н.Л. Бахановіч // Вес. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2011. – № 1. – С. 88–93.

7–А. Бахановіч, Н.Л. Тэндэнцыі развіцця беларускай і польскай прозы малых жанраў на памежжы XIX–XX стст. у “антрапалагічным” вымярэнні / Н.Л. Бахановіч. – Веснік Гродз. дзярж. ун-та. – 2012. – № 3. – С. 6–12.

8–А. Бахановіч, Н. Беларуская і польская літаратуры мяжы XIX–XX стст.: узаемадзеянне мастацкіх метадаў і плыней / Н. Бахановіч // Białorusistyka Białostocka / Uniw. w Białymstoku, Wydz. Filologiczny, Kat. Filologii Białoruskiej; red.: N. Twaranowicz [et al.]. – Białystok, 2013. – Т. 5. – S. 251–267.

9–А. Бахановіч, Н. Ідэйна-мастацкія пошукі Ежы Жулаўскага ў асяроддзі галіцыйскай інтэлігенцыі / Н. Бахановіч // Україна: культурна спадщина, нацыянальна свідоміць, державніць. – Вип. 23; Нац. акад. наук Україны, Ін-т українознавства імені І. Крип’якевича; гол. редкол.: М. Литвин. – Львів, 2013. – С. 325–337.

10–А. Бахановіч, Н. Беларуска-польскія літаратурныя сувязі: метадалагічныя аспекты даследавання / Н. Бахановіч // Białorusistyka

Białostocka / Uniw. w Białymstoku, Wydz. Filologiczny, Kat. Filologii Białoruskiej; red.: H. Twaranowicz [et al.]. – Białystok, 2015. – Т. 7. – S. 215–225.

11–А. Баханович, Н. Человек и религия в прозе малых жанров рубежа XIX–XX веков / Н. Баханович // *Studia Rossica Gedanensia*. – Т. 6; red.: Z. Kaźmierczyk, K. Wojan. – Gdańsk, 2019. – S. 59–70.

12–А. Бахановіч, Н.Л. Вобраз творчай асобы ў беларускай і польскай малай прозе мяжы XIX–XX ст.: параўнальны аспект / Н.Л. Бахановіч // *Acta Albaruthenica*. – Т. 22: z okazji 140 rocznicy urodzin J. Kupały / Kat. białorutenistyki Uniw. Warszawskiego; red. M. Chaustowicz [etc.]. – Warszawa, 2022. – S. 169–183.

13–А. Бахановіч, Н.Л. Беларуская проза пачатку XX стагоддзя: этнакультурная і моўная ідэнтычнасць асобы / Н.Л. Бахановіч. – Полымя. – 2023. – № 1. – С. 67–72.

Артыкулы ў навуковых зборніках

14–А. Бахановіч, Н.Л. Праблема асобы на мяжы XIX–XX стагоддзяў / Н.Л. Бахановіч // Шостыя Танкаўскія чытанні: да 125-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа і 95-годдзя з дня нараджэння М. Танка: зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т; рэдкал.: А.І. Лугоўскі (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2008. – С. 14–15.

15–А. Бахановіч, Н.Л. Статус лесніка ў феадальным грамадстве: кампаратыўны аспект / Н.Л. Бахановіч // Дзясятыя Танкаўскія чытанні (да года культуры ў Беларусі): зб. навук. арт. / Беларус. дзярж. пед. ун-т; рэдкал.: В.Д. Старычонак (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2016. – С. 25–29.

16–А. Бахановіч, Н.Л. Ініцыяцыйная проза Максіма Гарэцкага / Н.Л. Бахановіч // Спадчына І.Я. Навуменкі і актуальныя праблемы літаратуразнаўства: зб. навук. арт. – Вып. 3 / Гомел. дзярж. ун-т; рэдкал.: І.Ф. Штэйнер (гал. рэд.) [і інш.]. – Гомель, 2016. – С. 37–42.

17–А. Бахановіч, Н.Л. Беларуская і польская “малая” проза мяжы XIX–XX стст. праз прызму сямейна-родавай самаідэнтыфікацыі асобы / Н.Л. Бахановіч // Беларуска-польскія культурна-моўныя ўзаемадачынненні: ад гісторыі да сучаснасці: зб. навук. арт. / Нац. акад. навук Беларусі [і інш.]; навук рэд.: В.М. Курцова [і інш.]. – Мінск, 2016. – С. 272–286.

18–А. Бахановіч, Н.Л. Творчыя пошукі асобы ў люстэрку дыскусій на старонках мастацкіх твораў памежжа XIX–XX стст. / Н.Л. Бахановіч // Беларуская літаратура і літаратуразнаўства: зб. навук. арт. да 90-годдзя Ін-та літ-ва імя Я. Купалы / Нац. акад. навук Беларусі [і інш.]; уклад. Н.В. Якавенка; навук. рэд. І.В. Саверчанка. – Мінск, 2022. – С. 188–195.

Матэрыялы навуковых канферэнцый

19–А. Бахановіч, Н.Л. Закон захавання энергіі ў літаратуры: на матэрыяле апавядання “Трэснуты звон” У. Рэйманта і казкі “Жывая вада” Я. Коласа / Н.Л. Бахановіч // Идеи. Поиски. Решения : материалы I респ. науч.-практ. конф., Минск, 28 марта 2008 г. : в 2 т. / Белорус. гос. ун-т; редкол.: Н.Н. Нижнева (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2008. – Т. 2. – С. 49–52.

20–А. Баханович, Н.Л. Белорусская литература и проблема человека на границе XIX–XX столетий: актуальность исследования / Н.Л. Баханович // Проблемы славянской культуры и цивилизации : материалы X междунар. науч.-метод. конф., Уссурийск, 22 мая 2008 г. / Уссур. гос. пед. ин-т; отв. ред. А.М. Антипова. – Уссурийск, 2008. – С. 350–353.

21–А. Баханович, Н.Л. Художественное исследование старости на рубеже XIX–XX веков / Н.Л. Баханович // Ломоносов – 2009 : материалы XVI междунар. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых. Секция “Филология”, Москва, 13–17 апр. 2009 г. / М-во науки и образов. Рос. Федерации, Моск. гос. ун-т; редкол.: Е.И. Кислова (ред.-сост.). – М., 2009. – С. 238–240.

22–А. Бахановіч, Н.Л. Праблема творчай асобы ў апавяданні “Бондар” З. Бядулі / Н.Л. Бахановіч // Выяўленча-мастацкія, арганізацыйныя і ідэалагічныя праблемы сучаснай беларускай літаратуры ў яе сувязях з грамадскімі практыкамі : матэрыялы респ. навук.-тэарэт. канф., Мінск, 19–20 мая 2009 г. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ.; рэдкал.: М.А. Тычына (наук. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2009. – С. 222–226.

23–А. Бахановіч, Н.Л. Мастацкае перажыванне старасці як індыкатар пераходнага грамадства / Н.Л. Бахановіч // Юбилейная научно-практическая конференция, посвящ. 40-летию Гомел. гос. ун-та : материалы, Гомель, 11 июня 2009 г. : в 4 ч. / М-во образов. Респ. Беларусь, Гомел. гос. ун-т; рэдкал.: О.М. Демиденко (отв. ред.) [и др.]. – Гомель, 2009. – Ч. 1. – С. 177–180.

24–А. Бахановіч, Н.Л. Асоба ў цыклічнай мадэлі культурна-гістарычнага хранатопа (на матэрыяле прозы В. Ластоўскага і К. Тэтмаера) / Н.Л. Бахановіч // Droga ku wzajemności: polsko-białoruskie związki językowe, literackie, historyczne i kulturowe : materiały XI miedz. nauk. конф., Białystok, 25–26 wrześ. 2009 r. / Białorus. tow-wo społeczno-kulturalne w Polsce [etc.]; red.: M. Kondratiuk, B. Siegień. – Białystok, 2009. – S. 345–351.

25–А. Бахановіч, Н.Л. Пакута як ідэйна-мастацкі прынцып рэпрэзентацыі асобы ў лірычнай прозе Змітрака Бядулі / Н.Л. Бахановіч // Творчасць Івана Навуменкі: славянскі, еўрапейскі, сусветны кантэкст : матэрыялы респ. навук. канф. да 85-годдзя з дня нараджэння нар. пісьменніка Беларусі акад.

І. Навуменкі, Мінск, 16 лют. 2010 г. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ.; рэдкал.: С.С. Лаўшук (наук. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2010. – С. 113–117.

26–А. Бахановіч, Н.Л. Сон как способ творчества в миниатюрах Ежи Жулавского / Н.Л. Бахановіч // Ломоносов – 2010 [Электронный ресурс]: материалы XVII междунар. науч. конф. студентов, аспирантов и молодых ученых. Секция “Филология”, 12–15 апр. 2010 г. – М., 2010. – Режим доступа: http://www.lomonosov-msu.ru/archive/Lomonosov_2010/24-6.pdf. – Дата доступа: 9.04.2023.

27–А. Бахановіч, Н.Л. Максім Багдановіч і Змітрок Бядуля: мастацкі дыялог пра творцу / Н.Л. Бахановіч // Творчасць Максіма Багдановіча ў кантэксце сусветнай літаратуры: матэрыялы міжнар. навук. канф. да 120-годдзя з дня нараджэння М. Багдановіча, Мінск, 25–26 лістап. 2011 г. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ.; рэдкал.: А.А. Манкевіч (уклад.) [і інш.]. – Мінск, 2011. – С. 61–64.

28–А. Бахановіч, Н.Л. Мастацкая канцэпцыя асобы на мяжы XIX–XX стст. у аспекце фарміравання нацыянальнай інтэлігенцыі / Н.Л. Бахановіч // Інститут беларускай культуры и становление науки в Беларуси (к 90-летию создания Института белорусской культуры): материалы междунар. науч. конф., Минск, 8 дек. 2011 г.; рэдкал.: А.А. Каваленя [і інш.]. – Минск, 2012. – С. 515–520.

29–А. Бахановіч, Н. Спецыфіка творчасці лірычнага героя Ежы Жулаўскага / Н.Л. Бахановіч // Императивы творчества и гармонии в проектировании человекомерных систем: материалы междунар. науч. конф., Минск, 15–16 ноябр. 2012 г., Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т філос. – Минск, 2013. – С. 427–429.

30–А. Бахановіч, Н.Л. Інтэрпрэтацыя нацыянальнай гісторыі ў “казцы жыцця” “Жывая вада” Якуба Коласа / Н.Л. Бахановіч // “Іх думкі лунаюць яшчэ над Нясвіжам”: матэрыялы літ. чытанняў, прысвеч. 130-годдзю з дня нараджэння нар. паэтаў Я. Купалы і Я. Коласа, Нясвіж, 15 ліст. 2012 г. – Нясвіж, 2013. – С. 36–45.

31–А. Бахановіч, Н.Л. Парадыгмы беларускай “прысутнасці” ў польскім літаратурным полі / Н.Л. Бахановіч // Интеллектуальная культура Беларуси. Истоки, традиции, методология исследования: материалы I междунар. научн. конф., Минск, 13–14 ноябр. 2014 г. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т філос.; рэдкал.: А.А. Лазаревич [і др.]. – Минск, 2015. – С. 531–534.

32–А. Бахановіч, Н.Л. Б. Прус і М. Гарэцкі пра выпрабаванне “веры”: экзістэнцыяльныя сувязі чалавека з трансцэндэнтным / Н.Л. Бахановіч // Беларуская літаратура ў культурнай прасторы сучаснага грамадства: матэрыялы міжнар. навук. канф. да 120-годдзя з дня нараджэння К. Крапівы,

Мінск, 3–4 сакавіка 2016 г. / Нац. акад. навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы, літ. – Мінск, 2016. – С. 220–223.

33–А. Бахановіч, Н.Л. Літаратура пра духоўны патэнцыял царкоўнага і мірскага жыцця / Н.Л. Бахановіч // *Філасофія в цивилизационном контексте : сб. трудов по материалам междунар. науч. конф. “Философское знание и вызовы цивилизационного развития”*, Мінск, 21–22 апр. 2016. г. / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т філос.; редкол. : А.А. Лазаревич [и др.]. – Мінск, 2017. – С. 396–399.

34–А. Бахановіч, Н. Мастацкая спецыфіка ранняй прозы Цішкі Гартнага / Н. Бахановіч // *Капыльскія чытанні – 2017: да 130-годдзя з дня нараджэння беларускага грамадскага і дзяржаўнага дзеяча, акадэміка Акад. навук БССР, пісьменніка З.Х. Жылуновіча (Цішкі Гартнага)*, Капыль, 20 кастр. 2017 г. / Нац. акад. навук Беларусі, Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ. – Мінск, 2017. – С. 72–76.

35–А. Бахановіч, Н.Л. Рэлігійны фактар у станаўленні асобы (на матэрыяле малой позы М. Гарэцкага) / Н.Л. Бахановіч // *Беларуская гістарычная літаратура: жанры, характары, праблемы (да 125-годдзя з дня нараджэння М. Гарэцкага) : матэрыялы міжнар. навук. канф.*, Мінск, 22–23 сак. 2018 г. / Цэнтр даслед. беларус. культуры, мовы і літ., Ін-т літ-ва імя Я. Купалы; уклад. А.А. Манкевіч; навук. рэд. С.С. Лаўшук. – Мінск, 2018. – С. 147–151.

36–А. Бахановіч, Н.Л. Праблема творчага станаўлення дзяцей вёскі ў літаратуры памежжа XIX–XX стст. / Н.Л. Бахановіч // *Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце : матэрыялы III рэсп. навук.-практ. канф.*, Віцебск, 20–21 ліст. 2019 г. / Віцеб. дзярж. ун-т; рэдкал.: Г.А. Арцямёнак (адк. рэд.) [і інш.]. – Віцебск, 2019. – С. 144–147.

37–А. Бахановіч, Н.Л. Рэлігійная самаідэнтыфікацыя асобы ў “малой” прозе Якуба Коласа / Н.Л. Бахановіч // *Наследие святых Кирилла и Мефодия в мировой духовной культуре : сб. докладов Юбилейных XXV междунар. Кирилло-Мефодиевских чтений*; Мінск, 30–31 мая 2019 г. / Беларус. Экзархат РПЦ, Ін-т теологии имени Св. Мефодия и Кирилла Беларус. гос. ун-та; редкол.: С. Шатравский, С. Рогальский. – Мінск, 2020. – С. 223–227.

38–А. Бахановіч, Н. Эстэтычнасць і музыкальнасць Коласа-празаіка / Н. Бахановіч // *Каласавіны 2020 : матэрыялы XXXIV навук. канф.*, Мінск, 2 кастр. 2020 / Мін-ва культ. Рэсп. Беларусь, Дзярж. літ.-мемар. музей Я. Коласа; склад.: І.М. Казловіч. – Мінск, 2020. – С. 118–124.

РЭЗІЮМЭ

Бахановіч Наталля Леанідаўна

КАНЦЭПЦЫЯ АСОБЫ Ё БЕЛАРУСКАЙ І ПОЛЬСКАЙ ПРОЗЕ МАЛЫХ ЖАНРАЎ НА ПАМЕЖЖЫ ХІХ–ХХ СТСТ.

Ключавыя словы: кампаратыўны аналіз, проза малых жанраў, канцэпцыя асобы, аўтар, аўтарская пазіцыя, герой, чалавек, самаідэнтыфікацыя, род, рэлігія, культура, нацыянальны, творчая асоба

Мэта дысертацыі – шматаспектны параўнальны аналіз прысутных у беларускай і польскай прозе малых жанраў на мяжы ХІХ–ХХ стст. уяўленняў пра асобу ё яе стаўленні да сваіх светапоглядных вытокаў і асэнсаванні духоўных каштоўнасцей, далучанасці да грамадска-культурных працэсаў і творчай рэалізацыі.

Метады даследавання – параўнальны, культурна-гістарычны, элементы кантэкстуальнага, герменеўтычнага, біяграфічнага.

Атрыманыя вынікі і іх навізна. Паглыблены веды пра беларускую і польскую літаратуры ё перыяд іх станаўлення як асобных эстэтычных сістэм. У параўнальным аспекце на аснове сюжэтна-тэматычнага і мастацка-вобразнага аналізу прозы малых жанраў выяўлена канцэпцыя асобы як сукупнасць уяўленняў пра чалавека ё яго ўзаемадзеянні з традыцыяй – родам і верай, нацыябудаўнічымі і культуратворчымі працэсамі. У айчынны навуковы зварот уведзена вялікая колькасць польскіх твораў малых жанравых формаў. Паглыблены веды пра тагачасныя рэаліі жыцця чалавека і грамадства за кошт устанаўлення таго, што ё мастацтва слова абодвух народаў пры падобных, хоць і не ідэнтычных умовах праяўляецца выразна ці з некаторымі адрозненнямі або ё адным – становіцца тэндэнцыяй, а ё другім – адсутнічае ці застаецца ё зародку.

Рэкамендацыі па выкарыстанні і галіна прымянення атрыманых вынікаў. Матэрыялы дысертацыі запатрабаваны ё даследаваннях беларускай і польскай літаратур, у тым ліку ё галіне кампаратывістыкі, у навукова-адукацыйнай сістэме гуманітарнага профілю для стварэння падручнікаў, пры чытанні лекцый і спецкурсаў па літаратуры. Практычная значнасць вынікаў заключаецца ё магчымасці іх выкарыстання ё міждысцыплінарных даследаваннях асобы.

РЕЗЮМЕ

Баханович Наталья Леонидовна

КОНЦЕПЦИЯ ЛИЧНОСТИ В БЕЛОРУССКОЙ И ПОЛЬСКОЙ ПРОЗЕ МАЛЫХ ЖАНРОВ НА РУБЕЖЕ XIX–XX СТСТ.

Ключевые слова: компаративный анализ, проза малых жанров, концепция личности, автор, авторская позиция, герой, человек, самоидентификация, род, религия, культура, национальный, творческая личность

Цель диссертации – многоаспектный сравнительный анализ присутствующих в белорусской и польской прозе малых жанров на рубеже XIX–XX стст. представлений о личности в ее отношении к своим мировоззренческим истокам и осмыслении духовных ценностей, сопричастности общественно-культурным процессам и творческой реализации.

Методы исследования – сравнительный, культурно-исторический, элементы контекстуального, герменевтического, биографического.

Полученные результаты и их новизна. Углублены знания о белорусской и польской литературах в период их становления как отдельных эстетических систем. В сравнительном аспекте на основе сюжетно-тематического и образно-художественного анализа прозы малых жанров выявлена концепция личности как совокупность представлений о человеке во взаимодействии с традицией – родом и верой, нациестроительными и культуротворческими процессами. В отечественный научный оборот введено большое количество польских произведений малых жанровых форм. Углублены знания о реалиях жизни человека и общества того времени за счет установления того, что в искусстве слова обоих народов при подобных, хоть и не идентичных условиях проявляется выразительно или с некоторыми отличиями либо в одном – становится тенденцией, а в другом – отсутствует или остается в зародыше.

Рекомендации по использованию и область применения полученных результатов. Материалы диссертации востребованы в исследованиях белорусской и польской литератур, в том числе в области компаративистики, в научно-образовательной системе гуманитарного профиля для создания учебников, при чтении лекций и спецкурсов по литературе. Практическая значимость результатов заключается в возможности их использования в междисциплинарных исследованиях личности.

SUMMARY

Natalia Bakhanovich

THE CONCEPT OF PERSONALITY IN BELARUSIAN AND POLISH SHORT GENRES PROSE AT THE TURN OF 19th and 20th CENTURIES

Keywords: comparative analysis, short genres prose, personality concept, author, author's position, hero, person, self-identification, genus, religion, culture, national, creative personality

The purpose of research is to carry out a comparative multidimensional analysis of Belarusian and Polish small genre prose at the turn of the 19th and 20th centuries. It aims to reveal the essence of personality in relation to its world-view origins, its perception of spiritual values, its involvement in social and cultural processes and creative realization.

The methods of research are comparative, cultural and historical, elements of contextual, hermeneutic, biographical.

The obtained results and their novelty. The knowledge of Belarusian and Polish literatures during their formation as separate aesthetic systems was deepened. In a comparative aspect on the basis of the plot-thematic and artistic-figurative analysis of the prose of short genres, the concept of a person as a set of ideas about an individual in his interaction with tradition – family and faith, national-building and culture-creative processes are revealed. A large number of Polish works of short genre forms were introduced into the national scientific turnover. The knowledge of the realities of human life and society at that time has been deepened by establishing what in the art of speech of both nations under similar, though not identical conditions, manifests itself expressively or with some differences, or in one becomes a trend while in the other is absent or remains in the bud.

Recommendations for use and field of application of the results obtained. Materials of the dissertation are demanded in researches of Belarusian and Polish literature, including comparative studies, in scientific and educational system of the humanities for manuals creation, when teaching lectures and special courses in literature. The practical significance of the results lies in the possibility of their use in interdisciplinary studies of personality.

Падпісана да друку 18.10.2023. Фармат 60×84 $\frac{1}{16}$. Папера афсетная.
Лічбавы друк. Ум. друк. арк. 1,63. Ул.-выд. арк. 1,75.
Тыраж 60 экз. Заказ 346.

Надрукавана з арыгінала-макета заказчыка
ў рэспубліканскім унітарным прадпрыемстве
«Выдавецкі цэнтр Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы,
распаўсюджвальніка друкаваных выданняў № 2/63 ад 19.03.2014.
Вул. Чырвонаармейская, 6, 220030, Мінск.